

Концепція інфраструктури в постіндустріальній економіці

В статті розкрито особливості сучасного етапу розвитку світової економічної системи та представлено базові положення нової концепції інфраструктури в умовах постіндустріальної економіки

In the article the features of the modern stage of development of the world economic system are exposed and base positions of new conception of infrastructure are presented in the conditions of postindustrial economy.

Ключові слова: *інфраструктура, постіндустріальна економіка.*

Вступ. Поняття інфраструктури є відносно новим в економічній теорії. Дослідженнями інфраструктури займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як П. Борщевський [1], П. Беленький [2], М. Козоріз [3], І. Прокопа [4], К. Прокопишак [5] та ін. Ці вчені обґрунтували роль та значення інфраструктури для ефективного функціонування виробництва. Крім того, дане поняття досить часто застосовується в соціологічних, філософських, політологічних, а також географічних дослідженнях. Цей факт безперечно свідчить про те, що поняття інфраструктура є стиковим, граничним для багатьох наукових дисциплін. Роль та значення інфраструктури в господарському комплексі країни та її регіонів загальноприйнято зводити до забезпечення умов успішного функціонування матеріального виробництва та соціальної сфери. Між тим зміна домінуючої наукової парадигми, зумовлена стрибкоподібним переходом до нового економічного укладу в середині ХХ сторіччя, вимагає переосмислення сутності категорії інфраструктура.

Постановка завдання. Метою даної роботи є визначення базових положень нової концепції інфраструктури, що повинні відображати суттєві особливості формування та функціонування інфраструктурного комплексу в сучасних умовах постіндустріальної економіки.

Для досягнення цієї мети необхідно провести комплексне дослідження еволюції сутності інфраструктури у взаємозв'язку із аналізом особливостей постіндустріальної економіки.

Результати. Рівень розвитку економіки частіше за все визначається

залежністю матеріального виробництва від природних ресурсів. Виходячи з цього, обґрунтованим є виокремлення різних типів економіко-технологічних укладів, в основу якого покладено домінування певного сектору економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика різних типів економіко-технологічних укладів

Уклад	Період	Домінуючий сектор економіки	Домінуючі галузі	Основа прибутку	Ключові особливості
Доіндустріальний	до XVII ст. включно	Первинний	Сільське господарство Видобування корисних копалин	Власність на природні об'єкти	Переважає забезпечення власних потреб; Повільні темпи розвитку; Інвестування в людський фактор стихійне
Індустріальний	XVIII – XIX ст.	Вторинний	Переробна промисловість	Власність на основні фонди, частково – обігові кошти	Прискорення темпів розвитку; Інвестування в людський фактор в рамках суспільних та державних програм
Постіндустріальний 1	сер. XX ст.	Третинний	Виробництво нематеріальних ресурсів (послуг, технологій, програмного забезпечення тощо)	Власність на нематеріальні активи, специфічні знання та компетенції	Швидкі темпи розвитку; Переважає інвестування в людський фактор
Постіндустріальний 2	кін. XX ст.	Четвертинний	Наука Освіта	Специфічні знання та компетенції	Виробництво фундаментальних результатів та формування рівня кваліфікації робітників
Постіндустріальний 3	перша третина XX ст.	П'ятеринний	Наука Безперервна освіта	Специфічні знання, компетенції	Формування мотивацій

Так, в загальних рисах, можна окреслити історичний шлях утворення постіндустріальної економіки. Проте слід наголосити, що складність цього феномену полягає саме в послідовній зміні домінуючого сектора економіки, а не в появі нового. Підтвердити це можна тим, що діяльність людей в сферах, віднесених до другого - п'ятого укладів існувала завжди, проте роль її у формуванні прибутку була незначною.

Превалювання тієї або іншої сфери діяльності в інвестуванні пояснюється

дослідниками [6] характером коливання динаміки прибутковості інвестицій (рис.1).

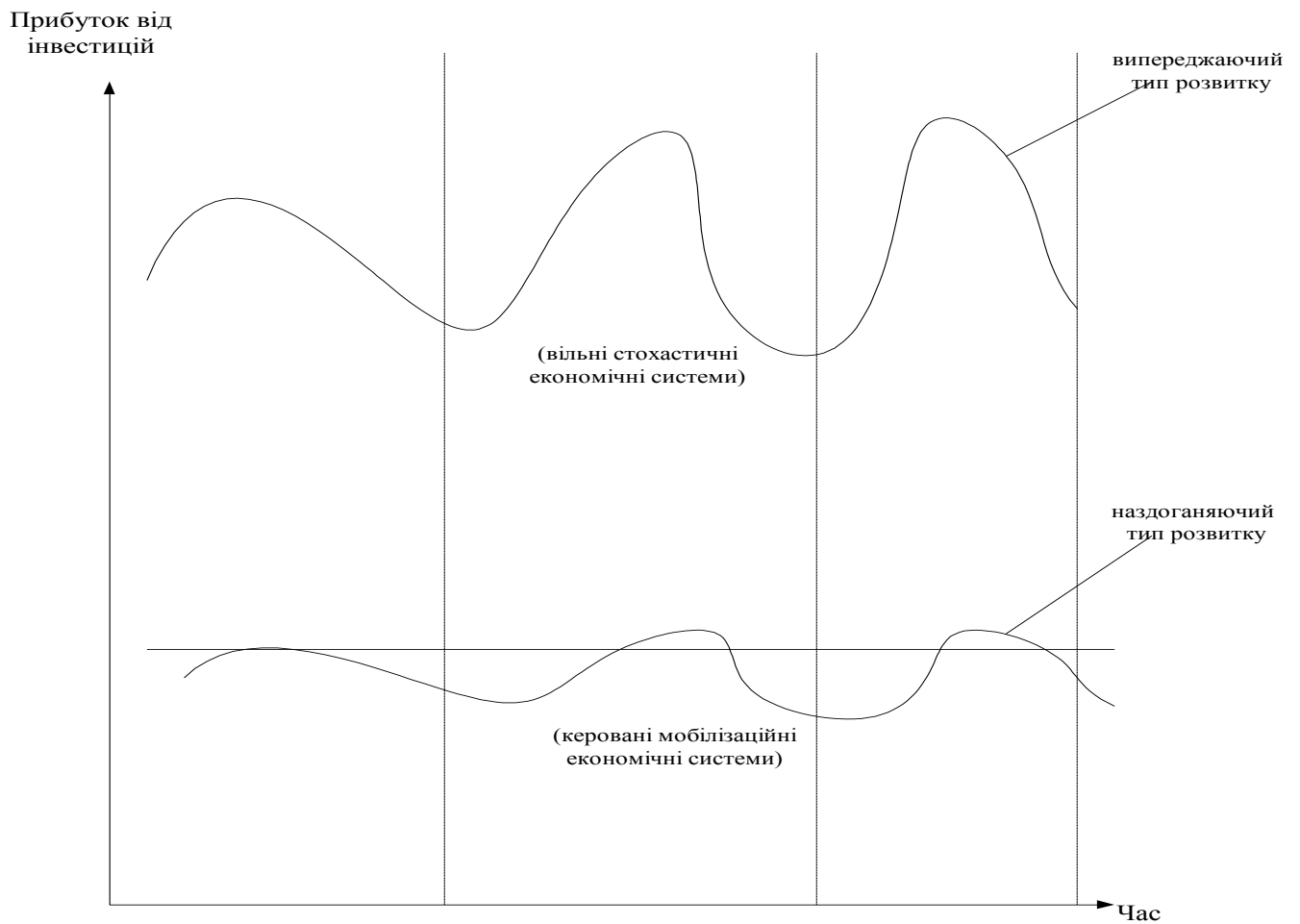

Рис. 1. Динаміка прибутковості інвестицій в різних типах економічних систем

Так на етапі перенасичення та спаду життєвого циклу певного укладу починають розгортатися процес досягнення критичної маси його комерціалізації. Це виражається в зниженні темпів, а згодом – стагнації соціально-економічного розвитку. З цього моменту починається так званий «новий виток» інвестування в новий, наступний, більш наукоємний та високотехнологічний сектор економіки. Проте зазвичай його прибутковість переоцінюється, що в кінці його життєвого циклу призводить до кризи та (або) стагнації [6].

Принциповим для даного дослідження є висвітлення особливих рис постіндустріальної економіки та постіндустріального суспільства взагалі, для чого доцільно звернутися до вчених-апологетів цього напрямку досліджень, що наведені в табл. 2.

Визначення постіндустріального суспільства в працях засновників цього
напрямку досліджень, за [7]

Автор	Визначення	Особливості
Даніел Белл	Суспільство, в якому сфера промислового виробництва, індустріальна сфера вже не відіграють ключового значення, яка відводиться сервісному сектору, сфері обслуговування в широкому розумінні	Трансформація характеру та ролі праці в житті суспільства Трансформація розуміння категорії «ресурси»
Ален Турен	Суспільство з принципово новим класами (центральними та периферійними) в системі «залежної участі»	Трансформація головного соціального конфлікту
Олвін Тоффлер	Суспільство з високим динамізмом та різноманітністю внаслідок швидкого розвитку інформаційних технологій	Формування нового типу постіндустріальної культури

Таким чином, можна виокремити ряд певних принципових рис постіндустріальної економіки:

1. Виникнення нової класової структури суспільства:

- скорочення частки доходів представників індустрії (індустріального класу);
- зростання доходів представників постіндустріальної економіки (топ-менеджерів, власників чи носіїв специфічних креативних здібностей, фахівців з високих технологій та ін.);
- отримання надзвичайно високих доходів людей, що здатні продовжувати освіту протягом всього життя.

2. Докорінна зміна розуміння потреб та мотивації:

- базові потреби задоволені, тому їх різноманітність зростає, що спричиняє розвиток нових технологій;
- змінюється мотивація: тільки економічних стимулів недостатньо.

3. Зміна типу виробництва:

- масове стандартизоване виробництво замінюється індивідуальним, яке базується на розумовій праці та високих технологіях.

4. Зміна способу організації:

- оптимальним способом організації є не бюрократія, а адхократія (ситуативна організація, створена для вирішення певних завдань);
- обмеження в розмірах корпорацій та державних організацій.

5. Зміна ролі та значення факторів виробництва:

- інформація набуває більшої значущості, ніж праця, земля та капітал.

Феномен постіндустріальної економіки ще далеко не вичерпаний до кінця в працях економістів, соціологів, політологів та філософів. Особливу складність становить адаптація національної культури та менталітету до нових реалій, перехід від сприйняття класичної ринкової орієнтації та мотивації до постіндустріальних стратегічних пріоритетів.

Наприклад, в Україні та Росії на даний час пріоритетними галузями інвестування великого капіталу є індустріальні виробництва (Україна), первинний та вторинний сектори економіки (Росія), табл. 3.

Така ситуація є дуже небезпечною, адже в світі ці галузі є нерентабельними, а їх доходи формуються в основному за рахунок зниження плати за ресурси та заробітної плати. Крім того, вони мають велику частку матеріальних активів, які до того ж характеризуються високими рівнями фізичного та морального зносу.

Таблиця 3

Пріоритетні галузі великого капіталу в Україні та Росії в 2009 р. [8, 9]

Україна			Росія		
Ім'я	Сфера діяльності	Статок, млрд. долл.	Ім'я	Сфера діяльності	Статок, млрд. долл.
Р. Ахметов	металургія	17,8	М. Прохоров	фінанси	9,5
І. Коломойський	металургія	6,5	Р. Абрамович	інвестиції	8,5
Г. Боголюбов	металургія	6,3	В. Алекперов	нафта	7,8
В. Пінчук	металургія	3,1	М. Фрідман	фінанси	6,3
К. Жеваго	металургія	2,4	А. Абрамов	металургія	4,4
В. Нусенкіс	металургія	2,3	А. Мордашов	металургія	4,3
А. Мартинов	металургія	2,1	Л. Федун	нафта	4,3
В. Гайдук	металургія	1,5	Г. Хан	фінанси	4,0
Ю. Косюк	агробізнес	1,3	О. Дерипаска	машинобудування будівництво	3,5
А. Вадатурський	агробізнес	1,1	І. Махмудов	вугільна	3,3
А. Ярославський	хім. пром.	0,797	Б. Іванішвілі	інвестиції	3,2
А. Фельдман	ретейл	0,215	С. Керімов	інвестиції	3,1
В. Суботін	фінанси	0,069	А. Кузьмічев	фінанси	3,1
С. Чорнишов	фінанси	0,063	Д. Риболовлев	добувна промисловість	3,1
А. Гіршфельд	машинобудування	0,055	В. Рашніков	металургія	2,5
Д. Святаш	автоімпорт	0,032	Л. Міхельсон	рідкі вуглеводні	2,4

Така тенденція суперечить загальносвітовій. Для порівняння наведемо дані щодо частки матеріальних активів в провідних компаніях світу, рис. 2

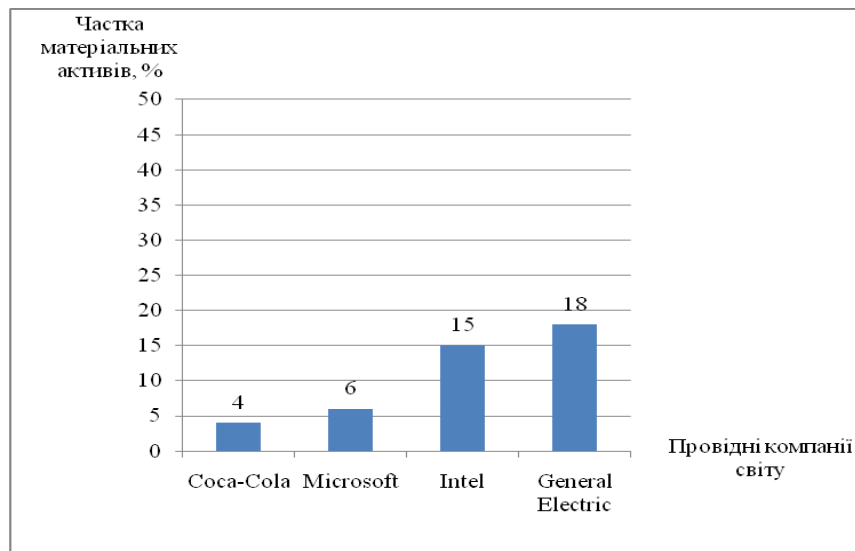

Рис. 2. Частка матеріальних активів в активах провідних компаній світу

Якою ж має бути концепція інфраструктури, адекватна умовам постіндустріальної економіки, з урахуванням національних особливостей?

Для обґрунтування базових положень цієї концепції доцільно дослідити історію виникнення поняття інфраструктура та еволюцію поглядів щодо її сутності, що схематично можна представити у вигляді рис. 3.

Таким чином, на першому еволюційному етапі науковці розглядали розвиток суспільства та розвиток виробництва як процеси, що не опосередковані між собою, відповідно до цього інфраструктура розглядалась лише як засіб, що забезпечує функціонування окремих галузей народного господарства. На цьому етапі особлива увага приділялась розвитку окремих об'єктів інфраструктурного комплексу, насамперед транспорту та зв'язку.

Таким чином, в процесі еволюції поглядів на сутність інфраструктури та її роль у суспільстві, з'являється постулат щодо її провідної ролі в забезпеченні високої якості життя населення. Цей постулат органічно пов'язаний з головною ідеєю постіндустріальної економіки, яка базується на людських знаннях та здібностях. Більше того, можна стверджувати, що постіндустріальна економіка з її швидкою динамікою соціально-економічного розвитку базується на суспільному прогресі. Виходячи з цього, визначимо інфраструктуру як цілісну систему господарських структур, призначенням яких є здійснення видів економічної діяльності, що забезпечують матеріальні умови для функціонування та відтворення виробничого комплексу та життєзабезпечення населення регіону, а також специфічні нематеріальні умови розвитку людського капіталу у відповідності до сучасних напрямів соціального прогресу.

Рис. 3 Еволюція поглядів на сутність поняття «інфраструктура»

Висновки. Ідея, покладена в основу цього визначення, дозволяє сформулювати базові положення концепції інфраструктури в постіндустріальній економіці:

1. Інфраструктура відіграє ключову роль в формуванні людського капіталу, тому в постіндустріальній економіці першочергова роль належить освіті, охороні здоров'я, культурі та іншим об'єктам соціальної інфраструктури.

2. Інфраструктура відіграє ключову роль в створенні мобільного економічного простору, який дозволяє прискорити швидкість руху всіх видів ресурсів.

3. Ефективне функціонування інфраструктурного комплексу забезпечує прискорення суспільного прогресу.

4. Інфраструктури доцільно розглядати на декількох рівнях: макро, мезота

мікро, а підприємства інфраструктурного комплексу мають поступово відходити від бюрократичної на користь адхократичної організації, особливо на мезо- та мікрорівнях.

5. В сучасних умовах виникає глобальна інфраструктура, користування перевагами якої дозволяє значно скоротити витрати.

Розбудова та модернізація інфраструктурного комплексу в Україні та її регіонах з використанням наведеної концепції дозволить створити умови для переходу України до постіндустріальної економіки та забезпечити суспільний прогрес.

Література

1. Борщевський П. Дослідження інфраструктури індустріального регіону / П. Борщевський, Л. Дейнеко // Економіка України. – 1999. – № 12. – С. 88.
2. Беленькій П. Ю. Інфраструктура ринку праці (глобалізаційний та регіональні аспекти) / П. Ю. Беленькій, В. Б. Люткевич. – Львів, 2004. – 121 с.
3. Козоріз М. А. Особливості становлення та розвитку підприємницького сектору в економіці України / М. А. Козоріз // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, 2008. – Вип. 6 (7). – 3-11.
4. Прокопа І.В. Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку / І. В. Прокопа. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1996. – 171 с.
5. Прокопишак К.В. Проблеми розвитку інфраструктури та відродження сіл Карпатського регіону / К. В. Прокопишак. – Л, 1997. – 176 с.
6. Постиндустриальная экономика. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://maditay.narod.ru/postindustrial.html>
7. Полякова Н. XX век в социологических теориях общества / Н. Полякова. – М.: Издательство «Логос», 2004. – 384 с.
8. Бизнесмены: Список топ-20 самых богатых людей России 2009. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа:
9. Золотая сотня / Корреспондент, 11 июня 2010.- С. 14-15
10. Кочетов А. Н. Современный взгляд на роль инфраструктуры в социальном развитии общества / А. Н. Кочетов, Д. А. Харитонов [електронний ресурс] // <http://www.seun.ru/oldssea/Win/Journal>
11. /j2000_2r/Socio/kochet.htm